

Anna Fiń

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Agnieszka Małek

Uniwersytet Jagielloński

Współczesne migracje zamorskie: pomiędzy dawnymi ustaleniami a nowymi procesami. Wprowadzenie

Tom ten podejmuje temat współczesnych procesów migracji zamorskich, określanych w literaturze przedmiotu również takimi terminami jak: migracje zaoceaniczne, międzykontynentalne oraz, w węższym znaczeniu, transatlantyckie czy transpacyficzne. Dwie cezury czasowe, związane z istotnymi zmianami politycznymi, społeczno-kulturowymi i gospodarczymi w Europie, wyznaczają nasze rozumienie *współczesnych migracji zamorskich*. Po pierwsze rok 1989, który zapoczątkował przemiany ustrojowe w Europie Środkowo-Wschodniej i dał początek tzw. czwartej fali migracji zamorskich. Po drugie rok 2004, kiedy to do struktur Unii Europejskiej dołączyły nowe państwa (w tym i Polska), zmieniając tym samym po pierwsze mapę ruchów migracyjnych (czy tworząc tzw. nową geografę mobilności), określanych mianem migracji poakcesyjnej (Garapich 2014; Anacka 2010; Kaczmarczyk 2008), a po drugie – mapę zainteresowań badaczy migracyjnych, chcących nadażyć za analizą dokonujących się zmian. Ten ostatni czynnik stał się jedną z głównych przesłanek do podjęcia wiodącego tematu.

Przedstawiciele nauk społecznych z reguły zgodni są co do tego, że badania migracyjne wpisują się w szerokie spektrum badań nad zmieniającym się społeczeństwem (Grabowska 2014, s. 31) i dowodzą jednocześnie wzrastających tendencji w zakresie tych badań, tak na gruncie polskim, jak i europejskim (Grabowska 2014, s. 28–37)¹. Także badania amerykańskie prowadzone są z bardzo dużą intensywnością². W całym, istniejącym dziś bogactwie podejmowanych tematów i analiz, da się

¹ Zdaniem Izabeli Grabowskiej, polskie badania migracyjne w zasadniczy sposób nie odbiegają od tych, które prowadzone są w Europie, a do najczęściej podejmowanych tematów zaliczyć można: międzynarodowe przepływy migracyjne i regulacje prawne, migracje i rozwój, praca migrantów, przedsiębiorczość i integracja ekonomiczna, społeczna integracja migrantów, zróżnicowanie kulturowe, religijne i językowe w Europie, tożsamość, uczestnictwo w życiu społecznym, relacje międzyetniczne i różnorodność, czas, pokolenia i płeć w migracjach, wielopoziomowe zarządzanie migracjami (zob. Grabowska 2014, s. 30).

² Szczegółowe omówienie amerykańskiego stanu badań znacznie przekracza ramy tego tekstu i mogłoby być kanwą osobnego opracowania; stąd też nie podejmujemy się tutaj ich opisu.

zauważyć jednak pewien niedostatek. Jest on związany z głębszą analizą fenomenu migracji zamorskich: opisu dynamiki, charakteru, form i zróżnicowania tego zjawiska. Widać to zwłaszcza na przykładzie migracji z Europy do Stanów Zjednoczonych.

Po trwającym od połowy lat sześćdziesiątych do połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku, renesansie badań na europejską imigrację w Ameryce, zauważalny jest spadek zainteresowania badaczy tymi zagadnieniami, a cała problematyka migracji zamorskich wydaje się być nieco marginalizowana i w zasadzie ograniczona do analiz o charakterze historycznym i/lub socjologicznych analiz procesu historycznego. Skupiając się na różnych aspektach dziejów poszczególnych grup europejskich imigrantów, względnie na migracyjnych zjawiskach/problemach okresu tzw. historii najnowszej, którą w tym przypadku zamyka upadek muru berlińskiego i zakończenie zimnej wojny, badacze siłą rzeczy opisują trzy pierwsze fale migracyjne. Niewielu z nich podejmuje dziś analizę procesów współczesnych migracji zamorskich, która, dodatkowo, zagadnienie to osadzałaby w ramach najnowszych koncepcji teoretycznych oraz procesów rządzących przemianami współczesnych społeczeństw i kultur.

Na słabnącą w dyskursie badań migracyjnych pozycję migracji zamorskich zwracał już uwagę niemiecki badacz tej problematyki, Wolfgang Helbich. Analizując stan badań nad niemiecką imigracją w Stanach Zjednoczonych, wykazał on stale zmniejszającą się od połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia liczbę publikacji poświęconych tej problematyce³ (Helbich 2009, s. 385–388). I chociaż W. Helbich odnosi się głównie do prac historycznych i/lub sytuujących się w obrębie historii społecznej, to należy powiedzieć, że z podobną sytuacją mamy do czynienia także na gruncie socjologii – zwłaszcza kiedy mowa o najnowszych procesach migracji transatlantyckiej. Wśród autorów podejmujących to zagadnienie wymienić można kilku. Przykładowo są to prace Grzegorza Babińskiego (2009), Anny Fiń (2014; 2015), Krystyny Iglickiej (2008), Joanny Kulpińskiej (2014), Niny Michalikovej (2018) czy Anny Sosnowskiej (2014)⁴. Wyraźna jest też nieobecność

³ Powołując się na dostępne statystyki badań migracyjnych W. Helbich wykazał, że w dekadzie lat 80. XX wieku na temat niemieckiej grupy etnicznej w USA ukazało się około 30 takich opracowań, w dekadzie lat 90. – 50, natomiast po 2000 tylko pojedyncze.

⁴ Warto zwrócić uwagę na fakt, że także w przypadku badań, które się pojawiają i dotyczą bardziej teraźniejszych procesów (np. badania wpływu procesów gentryfikacji na funkcjonowanie polskiej społeczności imigranckiej na Greenpointcie przeprowadzone przez Annę Sosnowską, 2014) w badanych próbach uwzględniani są także imigranci z poprzedniej, III fali migracyjnej, co w sytuacji nierozdzielenia w analizie od kategorii przybyszy z IV fali migracyjnej, uniemożliwia szczegółowe wnioskowanie o sytuacji tych ostatnich. Inną sprawą jest badanie specyficznej grupy np. studentów korzystających z programu Work&Travel (Iglicka 2008) czy wysoko wykwalifikowanych specjalistów (Michalikova 2018), co daje nam wgląd tylko w sytuację specyficznej grupy migrantów. Podobnie jest na gruncie badań kandydystycznych. Badania Małgorzaty Krywult-Albańskiej (2015), chociaż prowadzone w pierwszej dekadzie XXI wieku, dotyczą polskich migrantów z lat 1980, a zatem sprzed transformacji ustrojowej. Podobnie, antropologiczne badania Patrycji Trzeszczyńskiej (2017) zrealizowane wśród polskich Ukraińców w Toronto objęły osoby, które wyemigrowały z Polski w latach 80. XX wieku.

tego tematu w ramach szerszych naukowych debat, konferencji i kongresów⁵. W rezultacie niewiele dziś wiemy o procesach adaptacyjnych, integracyjnych i tożsamościowych najnowszych emigrantów z Europy w USA, o przyjmowanych przez nich strategiach życiowych, decyzyjnych, strukturach organizacyjnych i społecznej partycypacji etc. Niewiele w końcu, co trzeba jednak zauważyć, wiemy o samym charakterze tej migracji i przyczynach ją generujących. Sama ewolucja czynników wypychających i przyciągających migrantów jest natomiast w zasadzie bezdyskusyjna. Nie wszystkie te, które odgrywały rolę cztery dekady temu zachowują swoją ważność w obecnych warunkach społecznych (Kubiak 1997)⁶. Co więcej, przyjmując za Marcinem Kulą, że procesy migracji zamorskiej (tak jak i inne typy migracji) to „zmiennie zjawisko długiego trwania” (2007, s. 9–17) mówić należy o zmianach, jakim podlegało ono w czasie oraz o jego nowej jakości. Wpływ tej najnowszej emigracji, podobnie zresztą jak migracji poakcesyjnej, zaznaczać się może w różnych sferach: ekonomii etnicznej, funkcjonowaniu formalnych instytucji etnicznych, życiu religijnym, etnicznej edukacji etc. (Garapich 2014, s. 289–299). Mówiąc szerzej:

⁵ Wskażmy tylko niektóre przykłady: międzynarodowy kongres socjologów 13th Conference of the European Sociological Association: „(Un)Making Europe: Capitalism, Solidarities, Subjectivities”, Athens, Greece 29.08–01.06 2017 – wśród wielu sesji poświęconych zagadnieniom migracyjnym nie pojawiły się tematy związane z problematyką migracji zamorskich. Na gruncie polskim: coroczne konferencje Komitetu Badań nad Migracjami PAN – dopiero w 2016 roku po wielu latach nieobecności tego tematu zorganizowana została sesja poświęcona zagadnieniu imigracji w Ameryce. Zauważyć należy także, że zdecydowana większość konferencji i kongresów organizowanych w Polsce, dotyczących problematyki emigracji zaoceanicznej zdominowana jest przez tematy historyczne i nie podejmuje zagadnień najnowszych. Przykładem jest chociażby zorganizowana w roku 2018 w Warszawie konferencja „Polacy w Chicago. Doświadczenie imigranta. Integracja, izolacja, asymilacja”. Wyłącznie zamorskim migracjom do Ameryki Północnej poświęcone są międzynarodowe konferencje *American Ethnicity* organizowane co dwa lata w Krakowie w Instytucie Amerykanistyki i Studiów Polonijnych UJ oraz Polskiej Akademii Umiejętności, zainicjowane w 2004 roku przez prof. Dorotę Przaszałowicz. Jednakże podczas dotychczasowych edycji zdecydowanie przeważała tematyka historyczna i tylko kilka wystąpień dotyczyło najnowszych procesów migracyjnych. Nie oznacza to, że należałoby zrezygnować z perspektywy historycznej, przeciwnie, dialog między dyscyplinami jest niezbędny i pożądanym (por. Brettel, Hollifield (eds.) 2000), ale warto byłoby podjąć z większą intensywnością refleksję również nad aktualnymi procesami i zjawiskami.

⁶ O tym aspekcie wspominał także Hieronim Kubiak (1997, s. 129). Argumenty tego rodzaju podtrzymują wnioski by migracje transatlantyckie traktować w sposób procesualny. Jest to z jednej strony przyjęcie perspektywy Nancy Foner *then to now* i odejście od *then and now* (2006). Za takim rozwiązaniem w rozpatrywaniu najnowszych procesów migracyjnych opowiada się także Roger Waldinger (2014) czy Leo Luccasen (2002). Z drugiej strony jest to opowiedzenie się za taką perspektywą badawczą w naukach społecznych generalnie, która uwzględnia czynnik historyczny. W polskiej literaturze przedmiotu nawiązuje ona do tradycji myślenia o procesach społecznych, którą rozwijał już Kazimierz Dobrowolski i która została chyba najpełniej wyrażona przez Władysława Kwaśniewicza słowami „przeciw bezrefleksyjnemu podejściu ahistorycznemu w badaniach socjologicznych” (1982). Przyjęcie takiego podejścia w badaniach nad migracją transkontynentalną być może byłoby krokiem ku przełamaniu relacji pomiędzy socjologami i historykami, którą L. Luccasen opisuje jako „wzajemną alienację” (2002, s. 85).

skutki najnowszych transkontynentalnych przepływów migracyjnych dotyczyć mogą kultury symbolicznej, społecznej i materialnej (bytu) (Romaniszyn 2002, s. 10–11). Wśród tematów nieobecnych lub niewystarczająco obecnych można wymienić wiele, w tym między innymi kwestie związane z genderowym aspektem migracji, migracji mniejszości narodowych i etnicznych, translokalnych powiązań między regionem/miejscem odpływu i napływu, drugim pokoleniem imigrantów posttransformacyjnych i wzorami adaptacji, w tym problematyką konfliktów międzygeneracyjnych czy podtrzymywaniem tradycji i języka kraju pochodzenia. Niewiele lepiej przedstawia się stan badań w zakresie polityki imigracyjnej zamorskich państw docelowych. Analizy te prowadzone są przede wszystkim na gruncie nauk politycznych, ale tematykę tę podejmują również historycy (np. Bartnik 2012; Lencznarowicz 2006, 2013; Reczyńska 2000; Reczyńska, Soroka 2013)⁷. Zatem w zakresie współczesnych badań migracji zamorskich „jest wiele luk w naszej wiedzy, wiele pytań, na które nie udzielono odpowiedzi, wiele problemów, które pozostają nierozstrzygnięte” (Vecoli 1972, s. 405).

Odmienną kwestią są przyczyny tego stanu rzeczy. Na gruncie amerykańskim wiązać je należy między innymi z przekonaniem badaczy o asymilacji Europejczyków, powstaniu kategorii tzw. EuroAmerykanów, w przypadku których etniczne różnice bazujące na europejskim pochodzeniu uległy znacznemu osłabieniu, zmniejszeniu się atrakcyjności Stanów Zjednoczonych jako miejsca napływu dla emigrantów z Europy oraz ze znacznym wzrostem roli migracji pacyficznych i dokonującą się zmianą struktury etnicznej społeczeństwa amerykańskiego, które to czynniki wpłynęły na zmianę kierunku zainteresowań wielu przedstawicieli studiów migracyjnych i skoncentrowaniu uwagi na badaniu imigrantów latynoskich, azjatyckich czy pochodzących z Wysp Pacyfiku (zob. m.in.: Alba 1990; Vecoli 1972; Waters, Ueda 2007; Waldinger 2001; Massey 2008; Massey, Sánchez 2010). W przypadku badań polskich i europejskich (choć pewnie i te amerykańskie pozostają pod wpływem tych determinant) dwa czynniki zdają się odgrywać największą rolę: swoista moda na określone tematy badawcze, m.in. na badanie konsekwencji migracji poakcesyjnych (Miodunka, s. 89; Helbich 2009, s. 383–387) oraz wpływ instytucji finansujących badania (możliwość zdobycia grantu) (Helbich 2009, s. 387; Grabowska 2014, s. 31). Biorąc pod uwagę wszystkie zaprezentowane tu refleksje – podobnie jak wspomniany już Helbich – stoimy na stanowisku, że to swoiste zaprzestanie badań nad migracjami zamorskimi, zwłaszcza w tym najbardziej współczesnym wymiarze, nie jest skutkiem wyczerpania tematów badawczych (Helbich 2009, s. 387). Migracje zamorskie, jako odmienny od kontynentalnych typ przestrzennej mobilności ludności, generują zupełnie odmienne skutki, zjawiska i przemiany społeczne i w tym kontekście refleksja nad nimi ciągle nabiera nowego znaczenia. Dotyczy to zarówno emigracji z Polski, jak i innych krajów europejskich.

Pozostając w kręgu problematyki migracji z Europy do USA warto zaprezentować kilka danych statystycznych, które posłużą jako swego rodzaju ilustracja skali zmian, jakie zaszły w jej zakresie i tym samym uświadomią wagę podejmowania

⁷ Kwestia polityki imigracyjnej wybranych państw latynoamerykańskich w perspektywie historycznej poruszona została przez A. Kaganiec-Kamieńską (2012).

tego tematu. Dane zawiera poniższa tabela, która ukazuje strukturę etniczną strumienia migracyjnego z Europy do USA w okresie od 1990 do 2013 roku.

Tabela 1. Emigrujący z Europy: odsetek ogólnej liczby wyjeżdżających z Europy do USA

Ranga	Kraj	Lata 1990–2000	Ranga	Kraj	Lata 2004–2013
1.	Polska	12,9	1.	Wielka Brytania	13,4
2.	Ukraina	10,7	2.	Ukraina	10,9
3.	Wielka Brytania	10,3	3.	Rosja	10,3
4.	Rosja	9,7	4.	Polska	9,3
5.	Niemcy	5,2	5.	Niemcy	6,6
6.	Irlandia	4,5	6.	Rumunia	4,6
7.	Bośnia i Hercegowina	2,9	7.	Albania	4,5
8.	Białoruś	2,2	8.	Bośnia i Hercegowina	3,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: Yearbook of Immigration Statistics; U.S Department of Homeland Security, Office of Immigration Statistic oraz U.S Department of State: Bureau of Consular Affairs

Stany Zjednoczone uznane są za główny szlak migracyjny Europejczyków, a ruch migracyjny, pomimo że obecnie mniej intensywny niż to miało miejsce w przeszłości, nigdy nie został zahamowany. Według oficjalnych statystyk amerykańskich IV fala emigracji z Europy do USA objęła prawie 3 miliony osób⁸, a sam odsetek przybyszów z Europy w całych Stanach Zjednoczonych wynosi obecnie 11% populacji wszystkich imigrantów (1,5% ogólnej liczby ludności) i jest o 12 punktów procentowych niższy niż miało to miejsce w roku 1990. Co więcej, na przestrzeni wielu dekad, ruch migracyjny zmniejszył się w przypadku jednych grup (zwłaszcza polskiej, irlandzkiej i włoskiej), a wzrósł w przypadku drugich (np. wśród Albańczyków, Rumunów, Rosjan i Ukraińców). W przypadku każdej zmienił niewątpliwie swój charakter. Widać to m.in. na przykładzie polskiej zbiorowości (Fiń 2014; Fiń 2015). Nie wchodząc w tym miejscu w szczegółowe analizy, wyrażamy przekonanie, że trwałość ruchów migracyjnych w wymiarze transatlantyckim i zmiany w zakresie tych procesów wymagają weryfikacji dawnych, ustalonych już tez oraz przeformułowania podstaw teoretycznych, które pozwolą na pokazanie całego zespołu mechanizmów rządzących współczesnymi migracjami zamorskimi. Nowych analiz wymagają też konkretne zjawiska oraz procesy społeczne i kulturowe zachodzące w ramach imigranckich społeczności i pomiędzy nimi.

Okazją do prezentacji wiodącego tematu jest niniejszy tom. Podejmuje on cztery zasadnicze zagadnienia: teoretyczne, kulturowe (życia codziennego i stylów życia imigrantów zamorskich), polityczno-prawne (polityk migracyjnych) oraz odnoszące się do konkretnych strumieni migracyjnych. Z jednej strony stanowi on swego rodzaju powrót do naukowej refleksji wokół migracji zamorskich, z drugiej zaś traktujemy go jako próbę wypracowania nowego, bardziej przystającego do współczesnego społeczeństwa, spojrzenia na proces migracji zamorskiej. Ponieważ

⁸ Immigrants by Country of Birth: 1961 to 2005; 2005 Yearbook of Immigration Statistics; 2013 Yearbook of Immigration Statistics U.S Department of Homeland Security, Office of Immigration Statistic <http://uscis.gov/graphics/shared/statistics/yearbook/index.htm>

opisywane tu zjawisko jest wielowymiarowe, jego analiza została dokonana przez interdyscyplinarną grupę badaczy, wśród których znaleźli się między innymi socjologzy, historycy, kulturoznawcy, prawnicy, antropologzy. Mamy nadzieję, że pozwoli to na ukazanie zróżnicowania i wagi zjawiska oraz będzie pierwszym krokiem do wyjścia z istniejącego w ramach studiów migracyjnych impasu. Zawartość niniejszego tomu stanowi poniekąd odzwierciedlenie stanu badań nad migracjami zamorskimi w Polsce i naukowych zainteresowań badaczy. Przeważają w nim bowiem artykuły dotyczące migracji transatlantyckich.

Tom otwiera tekst poświęcony problematyce konsekwencji współczesnych migracji międzynarodowych autorstwa Grzegorza Babińskiego. Artykuł ma charakter teoretyczny. Autor odwołując się do przemian procesu migracyjnego w Stanach Zjednoczonych ukazuje skutki współczesnych migracji dla kraju emigracji, imigracji oraz samych migrantów w pięciu zasadniczych sferach: politycznej, ekonomicznej, społecznej, kulturowej i etnicznej. Inspirowany spostrzeżeniami Roberta Putnama, zawartymi w jego słynnej książce *Samotna gra w kręgle*, Autor szczególną uwagę zwraca na wpływ imigracji na przemiany więzi społecznych i zmiany pomostowego kapitału kulturowego i społecznego. Podnosi też niezwykle ważną kwestię „użyteczności” dawniej wypracowanych koncepcji i podejść do analizy współczesnych procesów migracyjnych, formułując przy tym tezę, iż „płodne poznawczo może być porównywanie procesów i zjawisk na pozór nieporównywalnych. Każda zmiana, nawet radykalna, zawiera wszak zawsze pewne elementy ciągłości”. Tekst ten uznać można za odpowiedź na postawione przez nas we wstępie dylematy dotyczące sposobów analizy i opisu współczesnych migracji transatlantyckich.

Kolejne cztery artykuły prezentowane w tomie mają charakter empiryczny i odnoszą się do kulturowego aspektu migracji zamorskich, czyli do tego wymiaru, który przejawia się najpełniej w życiu codziennym, w zachowaniach, stylu życia, kontaktach z innymi. Zagadnieniom tym poświęcony jest artykuł Anny Horolets *Czas wolny migrantów zamorskich – przypadek polskich migrantów w Chicago*. Tekst koncentruje się wokół problematyki czasu wolnego w sytuacji migracyjnej i znaczeniom jakie tej kategorii nadają sami migranci. Autorka odwołuje się do badań własnych przeprowadzonych w metropolii chicagowskiej i w analizie problemu koncentruje się na dwóch zasadniczych kontekstach. Po pierwsze na kulturze czasu wolnego i pracy w społeczeństwie przyjmującym (w USA), którą charakteryzują dwie zasadnicze postawy względem kategorii czasu wolnego: ekonomiczna kalkulacja i racjonalność aksjologiczna. Po drugie na kontekście procesów tożsamościowych. Ich analiza pozwala Autorce odkryć m.in. rolę historii czy autostereotypów grupowych w tworzeniu się znaczeń czasu wolnego polskich migrantów w Chicago. Prezentując różne strategie mówienia o czasie wolnym przez migrantów, Autorka wyraża przekonanie, że czas wolny migrantów traktować można jako wskaźnik adaptacji do systemu wartości społeczeństwa przyjmującego oraz jako wskaźnik identyfikacji ze statusem migranta. Sfery życia codziennego migrantów dotyka także kolejny tekst tomu zatytułowany *Starzenie się w etnicznej enklawie. Polscy imigranci na Greenpoincie. Komunikat z badań*. Jego autorki: Karolina Łukasiewicz, Ewa Dzurak, Ewa Maliga, Marta Pawlaczek i Izabela Barry dokonały w nim prezentacji wyników badań poświęconych problematyce starości w etnicznej społeczności

lokalnej. Badania prowadzone były w nowojorskiej dzielnicy Greenpoint, będącej jednym z głównych miejsc koncentracji polskich imigrantów na obszarze tej metropolii, a główną jednostką analizy była mało rozpoznana badawczo grupa – osoby migrujące w wieku starszym (około 50 lat). Głównym kontekstem prowadzonej analizy jest polityka miejska (tu miasta Nowy Jork) oraz przemiany zachodzące w polskiej etnicznej enklawie na Greenpoint. Autorki opisują jakość życia starszych wiekiem polskich migrantów odnosząc się do takich jego wymiarów jak dostęp do systemu opieki społecznej, status prawny, ubóstwo, uczestnictwo w kulturze. W rezultacie artykuł zawiera opis barier i możliwości jakie niesie ze sobą starość w warunkach migracyjnych, co skonstruowane zostało stwierdzeniem, iż „migracja może być doświadczeniem wyzwalaającym i wzmacniającym, na skutek ograniczonego dostępu do realizacji typowego dla kultury polskiej modelu starzenia się i dostępności aktywnego modelu starzenia się”. Artykuł dostarcza także ważnych informacji na temat wpływu procesu starzenia się imigranckiej populacji na funkcjonowanie etnicznych społeczności lokalnych. Migranci w starszym wieku to nie jedyna, osobna kategoria migrantów zamorskich, która została uwzględniona w tym tomie. Pozostając w kręgu migracji do Stanów Zjednoczonych ważna okazała się także grupa migrantów nieudokumentowanych – nie posiadających zalegalizowanego pobytu w USA. Opis i analiza wybranych aspektów życia tej kategorii osób jest przedmiotem artykułu Joanny Kulpińskiej *„Zwyczajne” życie z nieuregulowanym statusem prawnym. Różne strategie funkcjonowania polskich nieudokumentowanych imigrantów w Stanach Zjednoczonych – studium przypadku powiatu strzyżowskiego*. Podjęte przez Autorkę rozważania obejmują trzy zasadnicze płaszczyzny: sposoby nielegalnego przedostawiania się emigrantów na terytorium USA, sposoby funkcjonowania w kraju imigracji z nieudokumentowanym statusem oraz sposoby nieformalnych metod legalizowania statusu prawnego. Opierając się na mikrohistorii kilku podkarpackich rodzin, które wjechały na terytorium Stanów Zjednoczonych nielegalnie bądź też na podstawie wiz turystycznych, przedłużając swój pobyt i pozostając w USA, Autorka udowadnia, że nieudokumentowany status nie jest przeszkodą do prowadzenia tak zwanego „normalnego życia”. Píše ona: „badani podejmują pracę, kupują domy, samochody, wiodą życie towarzyskie. Ich funkcjonowanie w kraju osiedlenia nie różni się w zasadzie od życia naturalizowanych imigrantów czy też pozostałej części społeczeństwa amerykańskiego”. Tekst ten pozwala spojrzeć na proces migracji zamorskiej jako na zjawisko wielowymiarowe, ale też pozwala dostrzec ową „wielość życia” na emigracji. Ostatnim z artykułów wpisujących się w tematykę życia codziennego jest tekst Anny Sosnowskiej, zatytułowany *Polacy i Żydzi na Brooklinie i Podkarpaciu. Odtworzone z pamięci zbiorowej sąsiedztwo?* Jest on pokłosiem badań eksploracyjnych przeprowadzonych przez Autorkę na Brooklinie w pierwszej dekadzie XXI wieku. Drugim źródłem danych była analiza przekazów prasowych dotyczących pielgrzymek Chasydów do Leżajska. Z analizy zebranych materiałów wyłania się obraz dwóch grup żyjących wprawdzie obok siebie, ale mających niewiele wspólnych relacji. Jak podkreśla Autorka, codzienne kontakty gospodarcze przebiegają w kontekście kulturowej izolacji (brak bliskich relacji rodzinnych, w tym małżeństw mieszanych).

Prezentowany tom podejmuje również problematykę polityk migracyjnych. Artykuł Jana Lencznarowicza jest próbą przedstawienia polityki migracyjnej Australii na przełomie XX i XXI wieku. Jak podkreśla Autor, w porównaniu z innymi krajami migracyjnymi, rola australijskich władz państwowych w kształtowaniu napływu imigrantów była większa. Od początków białego osadnictwa wdrażano różnorodne programy mające na celu przyciągnięcie określonych, pożądaných kategorii imigrantów. Na przestrzeni czasu zmieniały się kryteria selekcji, ale istota działań pozostawała niezmienna. Decyzje były przy tym „podporządkowane szerszym celom, określonym przez ideologię i politykę danego okresu”. Analizę współczesnych rozwiązań polityczno-prawnych w zakresie migracji Autor ukazuje na tle wcześniej obowiązujących unormowań, a także w świetle danych statystycznych dotyczących napływu ludności do Australii i jego demograficznych konsekwencji. Sporo miejsca poświęcono w artykule strumieniowi uchodźczemu i humanitar-nemu, tworzącemu wraz z systemem łączenia rodzin oraz migracją pracowniczą dominujące kategorie imigrantów. Autor kolejnego artykułu, Adrian Łuczak Król, w syntetyczny sposób omawia wybrane aspekty prawa migracyjnego obowiązującego w trzech państwach docelowych – Kanadzie, Stanach Zjednoczonych Ameryki oraz Australii, ze szczególnym uwzględnieniem przepisów dotyczących polskich imigrantów. Opisując kanadyjski system wizowy, Autor podkreśla różnice w procedurach i wymaganiach stawianych osobom wjeżdżającym czasowo (wyraź-nie uproszczone w ostatnich latach) oraz imigrantom zamierzającym osiedlić się w Kanadzie (system punktowy). Polaków ubiegających się o uzyskanie wiz krótkoterminowych do Australii obowiązują takie same zasady, jak obywateli innych państw Unii Europejskiej, a sama procedura jest prosta i szybka. Bardziej skomplikowany jest system wydawania wiz dla imigrantów osiedleńczych, przewidziano bowiem 27 rodzajów wiz, w większości przypadków powiązanych z wcześniej posiadanyimi wizami krótko- i długoterminowymi. Podobnie jak w przypadku Kanady, prawo migracyjne Australii jest kształtowane w oparciu o zapotrzebowanie rynku pracy w różnych regionach kraju, a poszczególne programy wizowe wysoko premiują odpowiednie wykształcenie, doświadczenie zawodowe czy bardzo dobrą znajomość języka angielskiego. Rozwiązania przyjęte w Stanach Zjednoczonych w odniesieniu do wjazdu i pobytu cudzoziemców są wysoce sformalizowane, a przy tym dla obywateli polskich nie są przewidziane żadne ułatwienia. Jednym z ciekawszych unormowań opisanych przez Autora jest instytucja *provisional waiver* umożliwiająca w określonych sytuacjach uniknięcie sankcji za naruszenie przepisów prawa migracyjnego.

Ostatnia wyróżniona płaszczyna analizy migracji zamorskich dotyczy współczesnych strumieni migracyjnych. Zagadnie to zostało podjęte przez trzech Autorów. Oleh Wolowyna w tekście zatytułowanym *Demographic-Historical Analysis of Persons of Ukrainian Ancestry in the United States* podejmuje kwestię ukraińskiej migracji w Stanach Zjednoczonych. Autor prezentuje kluczowe przyczyny ruchu ludnościowego z Ukrainy do USA, specyficzne dla określonego momentu historycznego oraz dokonuje szczegółowej analizy IV fali emigracyjnej. W rezultacie otrzymujemy informacje dotyczące wielu cech strukturalnych odnoszących się do populacji ukraińskich imigrantów w tym: rozkładu płci, rozmieszczenia przestrzennego

w USA, społeczno-ekonomicznego statusu, a także składu etnicznego strumienia migracyjnego z Ukrainy do USA po roku 1991. Autor uwzględnia w swej analizie perspektywę historyczną, co pozwala mu na uchwycenie dynamiki zmian w napływie i strukturze ukraińskiej grupy na obszarze Stanów Zjednoczonych.

W tradycyjnym rozumieniu migracje zaoceaniczne utożsamiano ze strumieniami płynącymi z państw europejskich w kierunku Ameryki. Współcześnie jednak, kierunek ten coraz częściej ulega odwróceniu, sprawiając, że to Europa staje się obszarem napływu poszukujących większych możliwości ekonomicznych i stabilnej sytuacji politycznej imigrantów. Analizę takich współczesnych trendów przedstawia María Paula Malinowski Rubio w artykule zatytułowanym *Imigracja latynoamerykańska do Hiszpanii na tle ogólnej imigracji do tego kraju po 1986 roku*. Uwzględniając udział imigrantów z poszczególnych kontynentów w ogólnym napływie do Hiszpanii, Ameryka zajmuje drugą po Europie pozycję, nieznacznie wyprzedzając Afrykę. Autorka podkreśla, że na wzrost imigracji latynoamerykańskiej największy wpływ, obok chłonnego rynku pracy, miały takie czynniki, jak polityka imigracyjna Stanów Zjednoczonych, będących dotychczas głównym odbiorcą południowoamerykańskiej imigracji, w szczególności zwiększona kontrola granic, oraz polityka imigracyjna samej Hiszpanii, w tym regularnie ogłaszane abolicje, umożliwiające uregulowanie statusu prawnego imigrantów.

W przeciwieństwie do większości artykułów zamieszczonych w niniejszym tomie koncentrujących się na tradycyjnych szlakach migracji zamorskich, ostatni z tekstów, autorstwa Małgorzaty Krywult-Albańskiej, jest próbą zmierzenia się z coraz częściej stawianym pytaniem o wpływ zmian klimatycznych na międzykontynentalne przemieszczenia ludności. Artykuł ma charakter przeglądowy i jest oparty o wyniki przeprowadzonych do tej pory na świecie badań. Przywołując opinie badaczy i specjalistów, Autorka wskazuje, że stosowany powszechnie termin *uchodźcy klimatyczni* prowadzi do uproszczeń i pominięcia faktycznej wielkości i złożoności przyczyn migracji. Podkreśla przy tym, że wpływ człowieka na środowisko naturalne wywierany jest nie tylko za pośrednictwem zmian klimatu, ale również szeroko rozumianej degradacji środowiska naturalnego (zanieczyszczenia, deforestacja). W konkluzji Autorka stwierdza, że mimo przewagi migracji wewnętrznych, która jej zdaniem będzie się utrzymywała, zmiany klimatyczne, w powiązaniu z czynnikami ekonomicznymi, politycznymi, społecznymi i demograficznymi będą prowadziły do intensyfikacji migracji międzykontynentalnych, szczególnie na linii Afryka–Europa, głównie z powodu bliskości geograficznej oraz trudności z powstrzymaniem napływu.

Kilka słów należy nakreślić na temat zawartych w tomie recenzji książek. Starając się zachować swoistą monotematyczność tomu zdecydowałyśmy się na umieszczenie czterech recenzji książek odnoszących się tylko do zagadnień migracji zamorskich. Dwie pierwsze recenzje: autorstwa Anny Karnat i Mariusza Dzięglewskiego są w zasadzie artykułami recenzyjnymi i odnoszą się do sposobów patrzenia na procesy migracyjne. Anna Karnat w recenzji zatytułowanej *Migracje wczoraj i dziś. O współczesnym znaczeniu klasyków i aktualności ich teoretycznych rozwiązań* w obszerny sposób analizuje teoretyczne aspekty procesu migracyjnego zawarte w pismach klasyków polskiej socjologii: Krzywickiego, Chałasińskiego

i Znanieckiego, przedstawione w książce *Migracje i migranci w pismach Ludwika Krzywickiego, Floriana Znanieckiego, Józefa Chałasińskiego. Wybór tekstów* (2013). Autorka podejmuje przy okazji temat aktualności dawniej wypracowanych ustaleń. Mariusz Dziegłowski z kolei, w recenzji zatytułowanej *W poszukiwaniu migracyjnych uniwersaliów* poświęconej książce *Wszyscy jesteście migrantami. (Od)zyskiwanie migracyjnej pamięci* mierzy się z tematem ciągłości procesu migracyjnego i tego, co w doświadczeniach emigrantów jest uniwersalne, stałe, niezmiennie. W zasadzie te dwa teksty korespondują z zaprezentowanym przez nas sposobem patrzenia na proces migracji zamorskich i ich badaniem. Takim jaki postulują także wspomniani H. Kubiak, L. Luccasen, N. Foner, R. Waldinger; a także w zaprezentowanym tu artykule G. Babiński. Dwie kolejne recenzje autorstwa Mirosława Boruty oraz Agaty Domochowskiej odnoszą się do prac o charakterze historycznym i pozwalają zapoznać się z tymi monografiemi, które przenoszą Czytelnika w świat migracji politycznej okresu tzw. zimnej wojny, której bardziej szczegółowe opisanie to okres ledwie ostatnich kilku lat badań.

Bibliografia

- Alba R. (1990). *Ethnic Identity: The Transformation of White America*. New Heaven: Yale University Press.
- Anacka M. (2010). *Poakcesyjne migracje Polaków – ciągłość czy zmiana?* Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, (4), s. 37–54.
- Babiński G. (2009). *Polonia amerykańska na tle przemian amerykańskiej etniczności*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Bartnik A. (2012). *Emigracja latynoska w USA po II wojnie światowej na przykładzie Portorykańczyków, Meksykanów i Kubańczyków*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Brettell C., Hollifield J.F. (eds.) (2000). *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. New York & London: Routledge.
- Fiń A. (2014). *Współczesna polska emigracja w Stanach Zjednoczonych: skala, rozmieszczenie przestrzenne, przyczyny wyjazdów*. Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, (2), s. 105–131.
- Fiń A. (2015). *The Newest Polish New Yorkers. Social and Demographic Profile*. Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, (4), s. 193–214.
- Foner N. (2006). *Then and Now or Then to Now: Immigration to New York in Contemporary and Historical Perspective*. Journal of American Ethnic History, (25), s. 33–47.
- Garapich M.P. (2014). *Wpływ poakcesyjnych migracji na polską diasporę – zarys problematyki*, w: Lesińska M., Okólski M., Slany K., Solga B. (red.), *Dekada członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, s. 283–303.
- Grabowska I. (2014). *Stan wiedzy w Polsce w zakresie współczesnych migracji zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem badań migracji poakcesyjnych*, w: Lesińska M., Okólski M., Slany K., Solga B. (red.), *Dekada członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, s. 25–40.
- Helbich W. (2009). *German Research on German Migration to the United States*. Amerika-studien/American Studies, 54 (3), s. 383–404.

- Iglicka K. (2008). *Kontrasty migracyjne Polski. Wymiar transatlantycki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kaczmarczyk P. (2008). *Współczesne procesy migracyjne z Polski. Stan wiedzy*. Przegląd Polonijny, (4), s. 41–74.
- Kaganiec-Kamieńska A. (2012). *Polityka imigracyjna wybranych państw Ameryki Łacińskiej na przełomie XIX i XX w.* Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, (4), s. 57–82.
- Krywult-Albańska M. (2015). *Imigranci polscy w Kanadzie. Socjologiczna analiza procesów adaptacji*. Kraków: Impuls.
- Kubiak H. (1997). *Uwarunkowania orientacji emigracyjnych: tendencje uniwersalne i zróżnicowania regionalne*, w: Slany K. (red.), *Orientacje emigracyjne Polaków*. Kraków: Kwadrat, s. 128–135.
- Kula M. (2007). *Migracje: zmienne zjawisko długiego trwania*. Przegląd Polonijny, (2), s. 9–17.
- Kwaśniewicz W. (1982). *Przeciw bezrefleksyjnemu podejściu ahistorycznemu w badaniach socjologicznych*. Studia Socjologiczne, (1–2), s. 5–30.
- Luccasen L. (2002). *Old and New Migrants in the Twentieth Century: A European Perspective*. Journal of American Ethnic History, 21 (4), s. 85–119.
- Massey D.S. (ed.) (2008). *New Faces in New Places. The Changing Geography of American Immigration*. New York: Russell Sage Foundation.
- Massey D.S., Sánchez M. (2010). *Brokered Boundaries. Creating Immigrant Identity in Anti-Immigrant Times*. New York: Russell Sage Foundation.
- Michalikova N. (2018). *Segmented socioeconomic adaptation of New Eastern European professionals in the United States*. Comparative Migration Studies, 8 (6), s. 1–27.
- Reczyńska A. (2000). *Kanadyjska polityka wielokulturowości: geneza, oczekiwania i rzeczywistość*. Migracje i Społeczeństwo, 5, s. 147–157.
- Reczyńska A., Soroka T., *Polska emigracja do Kanady na przełomie wieków XXI i XXI w kontekście kanadyjskiej polityki imigracyjnej*. Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, (3), s. 5–18.
- Romaniszyn K. (2002). *Kulturowe implikacje i determinanty migracji międzynarodowych*, w: Klimaszewski B. (red.), *Emigracja z Polski po 1989 roku*. Kraków: Wyd. Grell, s. 9–29.
- Trzeszczyńska P. (2017). *Diaspora w diasporze. Ukraińcy z Polski w Toronto*. Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, z. 1 (163), s. 133–147.
- Vecoli R.J. (1972). *European Americans: From Immigrants to Ethnics*. International Migration Review, 6 (4), s. 403–434.
- Waldinger R. (2001). *Strangers at the Gates: New Immigrants in Urban America*. Ewing: University of California Press.
- Waldinger R. (2014). *Emigrants and Emigration in Historical Perspective*. Program on International Migration, University of California 2014, <http://escholarship.org/uc/item/0j2996nz>, dostęp 8.02.2018.
- Waters M.C., Ueada R. (eds.), (2007). *The New Americans. A Guide to Immigration since 1965*. Cambridge MA: Harvard University Press.